

ارزیابی ویژگی‌های شخصیتی و رویداد منفی استرس‌زا در تبیین راهبردهای مقابله‌ای منفی در افراد وابسته به مواد مخدر: نقش میانجی‌گر مؤلفه‌های عواطف منفی

علی بیگی^۱، سیاوش طالع‌پسند^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۵/۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۳/۲۸

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی و رویدادهای منفی زندگی با سبک‌های مقابله‌ای و نقش میانجی‌گر عواطف منفی در افراد وابسته به مواد مخدر انجام شد. **روش:** روش مطالعه حاضر همبستگی بود. تعداد ۱۵۲ مصرف‌کننده مواد، مقیاس‌های سرشت و منش کلونینگر، رویدادهای زندگی پیکل، عواطف منفی پاناس، و سبک‌های مقابله‌ای اندلر و پارکر را تکمیل کردند. **یافته‌ها:** نوجویی بر سبک مقابله‌ای هیجان اثر غیرمستقیم دارد. خشم در این رابطه نقش میانجی داشت، اما در رابطه خودراهبری پائین و رویدادهای منفی زندگی با سبک‌های مقابله‌ای هیجانی نقش میانجی نداشت. آسیب‌پرهیزی بر سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار اثر مستقیم داشت. عاطفه ترس در رابطه ساختاری آسیب‌پرهیزی و رویدادهای منفی زندگی با سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار نقش میانجی داشت. وابستگی پاداش بر سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار اثر غیرمستقیم داشت. عاطفه غم در رابطه وابستگی پاداش با سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار نقش میانجی داشت. **نتیجه‌گیری:** افراد با ویژگی‌های شخصیتی آسیب‌زا، با تجربه رویدادهای منفی استرس‌زا عواطف منفی از خود نشان می‌دهند که سبک مقابله‌ای آسیب‌زایی از جمله اعتیاد را به دنبال دارد.

کلیدواژه‌ها: ویژگی‌های شخصیتی، رویدادهای منفی، عواطف منفی، سبک‌های مقابله‌ای

۱. نویسنده مسئول: دانشجوی دکتری روان‌شناسی آموزش و پرورش، شاهرود، میامی، پست الکترونیک: ali.beygi@yahoo.com

۲. دانشیار گروه روان‌شناسی، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران

مقدمه

وابستگی به مواد باعث ایجاد آسیب‌های جسمانی از جمله سوء تغذیه، بیماری‌های جسمانی، مرگ‌ومیر و احتمال خودکشی (کوپر، راشل، اسکینر، فرون و مودی^۱، ۲۰۰۲؛ شیفر، پدرسن، برورز، ویدرشاون و دنولت^۲، ۲۰۰۸، سادوک و کاپلان، ۲۰۰۷)، مشکلات خانوادگی مانند طلاق، متارکه، خشونت خانوادگی و مشکلات روانی از جمله پرخاشگری، افسردگی، استرس، اضطراب و حالات روان‌تنی (الگری^۳ و همکاران، ۲۰۱۱)، و جنایی (سادوک و سادوک، ۱۳۸۶) شده است. هم‌چنین مصرف مشکل‌زای مواد پیامدهای روانی اجتماعی گسترده‌ای از جمله مشکل در رسیدن به اهداف زندگی و افزایش تعارض‌های بین فردی را به دنبال دارد (باندی^۴، ۱۹۹۶؛ اسلون^۵ و همکاران، ۲۰۱۱). با وجود آسیب‌های گسترده مصرف مواد، بررسی مکانیسم‌های زیربنایی مصرف مزمن مواد مخدر منبع مهم آگاهی‌دهنده‌ای است که می‌تواند راهبردهای مداخله‌ای مناسبی را تحول بخشد. پژوهش‌ها در علت‌شناسی مصرف مشکل‌زای مواد به عواملی چون ویژگی‌های شخصیتی افراد اشاره دارند و به نقش قدرتمند صفات شخصیتی افراد در تعامل با دیگر عوامل محیطی در شروع و تداوم مصرف مشکل‌زای مواد پرداخته‌اند (درمودی، چون و مانوک^۶، ۲۰۱۴). اکثر افرادی که مصرف مشکل‌زای مواد دارند، ویژگی‌های متمایز شخصیتی دارند. این ویژگی‌های ذاتی و گرایش‌های خاص، به تدریج مسیر مصرف مواد را گسترش و شدت می‌بخشند، به این معنی که، افرادی که دارای صفات شخصیتی آسیب‌پذیر هستند، بیشتر مستعد مصرف مواد هستند (اورکی، مگری و کیایی، ۱۳۹۲؛ لی‌بون^۷ و همکاران، ۲۰۰۴؛ آرنا، ماندن و ساتاکرو^۸، ۲۰۰۸). کلونینگر در مقیاس خود برای شخصیت دو بعد اصلی مشخص کرده است: بعد سرشتی که جزء زیستی شخصیت است و شامل چهار خرده‌مقیاس نوجویی، آسیب‌پرهیزی، وابستگی به یاداش و پافشاری است، و بعد منشی که جزء اجتماعی و فرهنگی شخصیت است و شامل خرده

1. Cooper, Russell, Skinner, Frone & Mudar
2. Schiffer, Pedersen, Broers, Widdershoven & Denollet
3. Alegria, Hasin, Nunes, Liu, Davies, Grant & Blanco
4. Bondy
5. Sloan, Costanzo, Belsky, Holmberg, Malone, Wang & Kertesz
6. Dermody, Cheon & Munuck
7. Le Bon
8. Arnau, Mondon & Santacreu

مقیاس‌های خودراهبری، همکاری و خودفراروی است (کلونینگر^۱، ۱۹۸۷). افراد با این ویژگی‌های شخصیتی زمانی که تحت شرایط محیطی استرس‌زا قرار می‌گیرند، راهکارهای مختلفی را برای مقابله اتخاذ می‌کنند. پژوهش‌ها به وضوح ارتباط بین ویژگی‌های شخصیتی آسیب‌زا و احتمال سوء‌مصرف مواد را در افراد مشخص کرده‌اند (اورکی و همکاران، ۱۳۹۲، لی‌بون و همکاران، ۲۰۰۴، آرنا و همکاران، ۲۰۰۸).

به نظر می‌رسد، افراد با ویژگی‌های شخصیتی آسیب‌زا، تحت شرایط منفی و استرس‌زا، سردرگمی، نگرانی، درماندگی و استرس بالایی را تجربه می‌کنند و عواطف منفی از خود نشان می‌دهند (درمودی و همکاران، ۲۰۱۴). فرایندی که از طریق آن رویداد منفی استرس‌زا احتمال مصرف مواد را در فرد افزایش می‌دهد، تحت عنوان مدل عاطفه منفی-استرس فرضیه-ساز شده است (ویلز و شیفمن^۲، ۱۹۸۵). بر اساس این مدل، عواطف منفی می‌توانند میانجی رابطه بین رویداد منفی استرس‌زا و مصرف مواد باشند. به‌ویژه، افراد برای تسکین عاطفه منفی که به‌وسیله رویداد منفی استرس‌زا ایجاد شده است، مواد مصرف می‌کنند (کوپر، راشل و جورج^۳، ۱۹۸۸). البته همه پژوهش‌ها از نقش میانجی‌گری عواطف منفی در مصرف مشکل‌زای مواد و رویداد منفی استرس‌زا حمایت نمی‌کنند (مک‌کری و ساداوا^۴، ۲۰۰۰). با این وجود، عواطف منفی که به عنوان اختلال درونی یا خلق افسرده عمل می‌کنند، در مطالعات روی نوجوانان و در جوامع دیگر به عنوان یک میانجی در نظر گرفته شده است (هاسونگ و چاسین^۵، ۱۹۹۴، هاندلی و چاسین^۶، ۲۰۰۸). یکی از دلایل احتمالی برای تبیین یافته‌های متناقض، عدم توجه به مؤلفه‌های عواطف منفی است. پژوهش‌ها به ترکیب مؤلفه‌های عواطف منفی به عنوان میانجی (هاندلی و چاسین، ۲۰۰۸)، و نقش مؤلفه‌های عواطف منفی در مصرف مشکل‌زای مواد به طور جداگانه پرداخته‌اند (کولدر^۷ و چاسین، ۱۹۹۳، درمودی و همکاران، ۲۰۱۳). مؤلفه‌های عواطف منفی عبارتند از: ترس، خشم، غم و گناه (واتسون و کلارک^۸، ۱۹۹۲). پژوهشگرانی که از ترکیب مؤلفه‌های عواطف منفی استفاده می‌کنند، متوسط یا معدل چند مؤلفه خاص را اندازه‌گیری می‌کنند. در این حالت ممکن است نقش میانجی‌گری

1. Cloninger

4. McCreary & Sadava

7. Colder

2. Wills & Shiffman

5. Hussong & Chassin

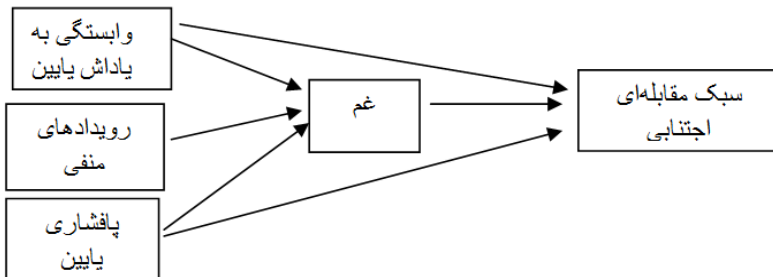
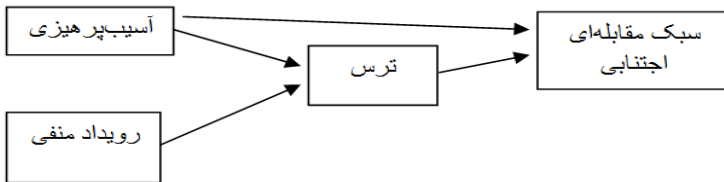
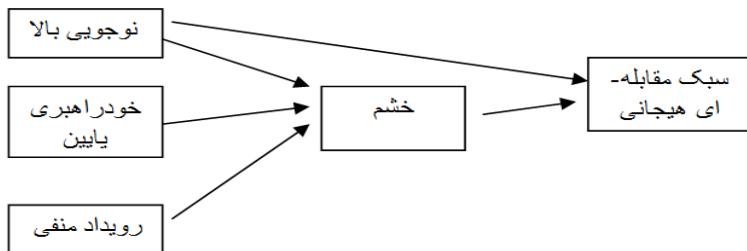
8. Watson & Clark

3. George

6. Handley & Chassin

عواطف منفی برآورد نشود. به این علت که ممکن است تنها مؤلفه خاصی از عواطف منفی به مصرف مشکل‌زای مواد مرتبط باشد. به عنوان مثال، در پژوهشی (هاسونگ، هیک، لوی و کوران^۱، ۲۰۰۱)، مشخص شد که صرفاً مؤلفه غم اما نه خشم، ترس، گناه و یا عواطف منفی به طور کلی با مصرف مشکل‌زای الکل در دانشجویان مرتبط است. اما این مطالعه صرفاً روی افراد وابسته به الکل مشاهده شده است که احتمال دارد در افراد مصرف‌کننده مواد مخدر به نحو دیگری نمایان شود. البته باید به سبک ترجیحی افراد نیز توجه ویژه داشت، به این معنی که افراد با ویژگی‌های شخصیتی آسیب‌زا مانند نوجویی، آسیب‌پرهیزی بالا، خودراهبری پایین و وابستگی به پاداش پایین، از رویکردهای مقابله‌ای نامناسب استفاده می‌کنند که احتمال مصرف مواد را در آن‌ها افزایش می‌دهد (آرنا و همکاران، ۲۰۰۸؛ اورکی و همکاران، ۱۳۹۲؛ زاگرم‌من^۲، ۲۰۰۷؛ سلمانی، حسنی و آریاناکیا، ۱۳۹۳). افرادی که ویژگی‌های شخصیتی آسیب‌زایی دارند، چنانچه تحت شرایط استرس‌زای منفی قرار بگیرند، عاطفه منفی غالب خود را اظهار می‌دارند، و این عاطفه منفی غالب، سبک مقابله‌ای ویژه‌ای را در فرد فراخوانی می‌کند (بال^۳، ۲۰۰۴، ۲۰۰۵). افراد با ویژگی‌های شخصیتی نوجویی و خودراهبری پایین، چنانچه تحت شرایط استرس‌زای منفی قرار بگیرند، عاطفه منفی به ویژه خشم را از خود نشان می‌دهند، و از سبک مقابله‌ای ترجیحی هیجان‌مداری استفاده می‌کنند. افراد با ویژگی‌های شخصیتی وابستگی به پاداش پایین و پافشاری پایین، چنانچه تحت شرایط استرس‌زای منفی قرار بگیرند، عاطفه منفی به ویژه غم را از خود نشان می‌دهند که سبک مقابله‌ای اجتنابی را در افراد تقویت می‌کند (بال، ۲۰۰۴، ۲۰۰۵، رودسری، علیلو و ایرانی، ۱۳۸۷). با این مفروضات، در بعضی افراد که سوءمصرف یا وابستگی به مواد دارند، احتمال شیوع نوع خاصی از ویژگی‌های شخصیتی وجود دارد که آن‌ها را مستعد تجربه عواطف منفی خاص و استفاده از سبک مقابله‌ای ترجیحی می‌کند. بر اساس این پژوهش‌ها، افراد با صفات شخصیتی آسیب‌زا، زمانی که رویداد منفی استرس‌زایی را تجربه می‌کنند، ممکن است جهت مقابله با عواطف منفی حاصل از رویداد منفی به مصرف مواد گرایش پیدا کنند. به نظر می‌رسد افرادی که با مصرف مواد خوددرمانی می‌کنند، فاقد یک راهبرد مقابله‌ای سازگار و جایگزین هستند که عواطف منفی

مرتبط با استرس را در آن‌ها کاهش دهد (کوپر و همکاران، ۱۹۸۸). هم‌چنین، افرادی که نمی‌توانند با عواطف منفی ناشی از عوامل فشارزا مقابله موثری داشته باشند، احتمال دارد که به سمت مواد گرایش پیدا کنند. به نظر می‌رسد در این فرایند، ویژگی‌های شخصیتی افراد نقش قابل توجهی داشته باشد (زاکرمز، ۲۰۰۷، سلمانی و همکاران، ۱۳۹۳، اورکی و همکاران، ۱۳۹۲، لی‌بون و همکاران، ۲۰۰۴، آرنا و همکاران، ۲۰۰۸). با توجه به آنچه ذکر شد، هدف پژوهش حاضر بررسی نقش میانجی‌گری عواطف منفی در رابطه ویژگی‌های شخصیتی و رویدادهای منفی زندگی با سبک‌های مقابله‌ای در افراد دارای وابستگی به مواد بود. مدل‌های فرضی پژوهش در زیر ارائه شده است.

نمودار ۱: مدل‌های فرضی سبک مقابله‌ای اجتنابی الف) نقش میانجی خشم ب) نقش میانجی

ترس ج) نقش میانجی غم

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش حاضر افراد وابسته به مواد مخدر شهرستان شاهرود و میامی بود، که در سال ۱۳۹۳ به کلینیک‌های درمان نگهدارنده متادون جهت پرهیز از مصرف مواد مخدر مراجعه کرده بودند. نمونه آماری ۱۵۲ فرد وابسته به مواد مخدر بودند که از میان ثبت‌نام‌کنندگان کلینیک‌های ترک اعتیاد به صورت خوشه‌ای تصادفی انتخاب شدند. ابتدا از بین کلینیک‌های ترک اعتیاد شهرستان شاهرود و میامی تعدادی کلینیک انتخاب شدند و با توجه به معیارهای ورود نمونه انتخاب شد. ملاک‌های ورود شامل حداقل ۶ ماه پرهیز از مصرف مواد مخدر، مصرف فقط مواد مخدر سنتی (تریاک و شیره)، نداشتن بیماری روانی خاص به غیر از مصرف مواد مخدر (که با بررسی سابقه پزشکی و روان‌پزشکی افراد، و هم‌چنین، با گزارش خود فرد و اطرافیان بیمار که معمولاً در ابتدای ورود به درمان در مراکز ثبت می‌شود)، بودند. به علت تعداد بالای پرسش‌نامه‌ها و سوالات، داده‌ها در دو مرحله تکمیل شد. پرسش‌نامه‌ها به صورت انفرادی اجرا شد. در مجموع در فاصله زمانی تقریباً ۴۰ روز پرسش‌نامه‌ها تکمیل شدند.

ابزار

۱. مقیاس رویدادهای زندگی پیکل: این مقیاس توسط پیکل (۱۹۹۱)، ساخته شده و به ارزیابی میزان حوادث استرس‌زای زندگی افراد می‌پردازد. فرم کوتاه شده این مقیاس دارای ۵۱ گویه می‌باشد، که بر اساس اینکه فرد رویداد مورد نظر را تجربه کرده یا نکرده، به صورت بلی یا خیر پاسخ داده می‌شود. فرد باید رویدادهایی را که به طور شخصی در طول چند سال گذشته تجربه کرده، علامت بزند. در این آزمون، بعضی از سوال‌ها (به عنوان مثال، اتمام تحصیلات)، به عنوان رویدادهای منفی نیستند، و در پژوهش حاضر در صورتی این‌گونه سوالات جزء رویدادهای منفی استرس‌زای زندگی در نظر گرفته می‌شود، که فرد در قسمت پاسخ به میزان استرس وارد شده نمره بالایی را به آن داده باشد (به نقل از پور شهباز، ۱۳۷۲). اعتبار بازآزمایی ۰/۷۸ گزارش شده است (پور شهباز، ۱۳۷۲). در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ ۰/۷۴ گزارش شد.

۱۴

14

سال نهم، شماره ۳۵، پاییز ۱۳۹۴
Vol. 9, No. 35, Autumn 2015

۲. مقیاس سرشت و منش کلونینگر (TCI): این مقیاس برای ارزیابی ویژگی‌ها و خصوصیات شخصیتی افراد که یا از طریق وراثت (سرشت)، و یا از طریق محیط (منش)، در فرد موجود است، ساخته شده است، و دارای ۱۲۵ گویه است که به صورت بلی یا خیر به آن‌ها پاسخ داده می‌شود. این مقیاس دارای هفت خرده‌مقیاس گوناگون است که عبارتند از: ۱- نوجویی^۱ ۲- آسیب‌پرهیزی^۲ ۳- پاداش‌وابستگی^۳ ۴- پافشاری^۴ ۵- همکاری^۵ ۶- خودراهبری^۶ ۷- خودفراروی^۷. چهار خرده‌مقیاس اول بعد سرشتی و سه خرده‌مقیاس دیگر بعد منش را ارزیابی می‌کند. کاویانی و پورناصح (۱۳۸۴)، ضرایب همسانی درونی این پرسش‌نامه را در مقیاس‌های هفت‌گانه در دامنه‌ای از ۰/۵۵ تا ۰/۸۰ و ضرایب اعتبار باز آزمایی آن را در دامنه‌ای از ۰/۷۳ تا ۰/۹۰ گزارش کردند. در پژوهش حاضر، ضریب آلفای کرونباخ خرده‌مقیاس‌های پژوهش از ۰/۷۵ تا ۰/۹۲ به دست آمد.

۳. مقیاس سبک‌های مقابله‌ای: این پرسش‌نامه توسط اندلر و پارکر^۸ (۱۹۹۰)، ساخته شده، و سه سبک مقابله‌ای تکلیف‌مداری، هیجان‌مداری و اجتناب‌مداری را ارزیابی می‌کند. سبک غالب هر فرد با توجه به نمره وی در هر یک از ابعاد سه‌گانه سبک‌های مقابله‌ای تعیین می‌شود. به عبارت دیگر هر کدام از رفتارها که در مقیاس نمره بالاتری کسب کرده به عنوان سبک مقابله‌ای ترجیحی فرد در نظر گرفته می‌شود. نسخه کوتاه شده این پرسشنامه در ایران توسط فراهانی و محمدخانی (۱۳۸۹)، بر روی تعدادی از معلمان هنجاریابی شد. این فرم که دارای ۲۱ گویه می‌باشد و سبک‌های مقابله‌ای سه‌گانه را می‌سنجد. مقیاس مقابله با موقعیت‌های استرس‌زا ابزاری است که هم برای بزرگسالان و هم برای جوانان سالم و بیماران و حتی گروه‌های مختلف شغلی استفاده می‌شود. نمره‌گذاری آن در هر گروه‌های مختلف سنی یکسان است. ضریب اعتبار برای سبک‌های هیجان‌مدار (۰/۸۰)، مساله‌مدار (۰/۸۳)، و اجتناب‌مدار (۰/۷۲)، گزارش شد (جعفرنژاد، ۱۳۸۲). در پژوهش حاضر آلفای کرونباخ برای سبک‌های مقابله‌ای مساله‌مدار، هیجان‌مدار، و اجتناب‌مدار به ترتیب ۰/۸۱، ۰/۷۸ و ۰/۸۲ به دست آمد.

1 . novelty seeking

4 . persistence

7 . self-transcendence

2 . harm avoidance

5 . cooperation

8 . Endler & Parker

3 . reward dependence

6 . self-directive

۴. مقیاس عواطف پاناس: این مقیاس دارای ۲۰ گویه می‌باشد (واتسون و کلارک، ۱۹۹۲)، که ۱۰ گویه آن هیجانات مثبت و ۱۰ گویه دیگر هیجانات منفی را ارزیابی می‌کند. نمره گذاری در طیف ۱ تا ۵ درجه‌ای می‌باشد. عواطف منفی شامل چهار خرده‌مقیاس که شامل ترس (عصیت، ترس و وحشت)، گناه (گناه و شرمساری)، خشم (خصومت و بی‌قراری) و غمگینی (پریشانی، ناراحت و زودرنجی) می‌باشد (واتسون و کلارک، ۱۹۹۲). ضریب بازآزمایی آن ۰/۷۵ گزارش شده است. در پژوهش حاضر نیز آلفای کرونباخ ۰/۸۱ به‌دست آمد.

یافته‌ها

آماره‌های توصیفی و ماتریس همبستگی متغیرهای مورد مطالعه در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۱: آماره‌های توصیفی و ماتریس همبستگی متغیرهای مورد مطالعه

تغییرات استاندارد	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
۱.خشم	۱/۹۴									
۲.غم	۰/۳۰**	۱								
۳.ترس	۰/۰۸	۰/۰۷	۱							
۴.اجتاب	-۰/۰۷	۰/۳۱**	۰/۰۳	۱						
۵.هیجان-مداری	۰/۴۳**	۰/۱۴	-۰/۳۵**	-۰/۳۲**	۱					
۶.عنوانجویی	۰/۲۹**	۰/۲۰*	۰/۳۹**	-۰/۰۲	۰/۳۳**	۱				
۷.آسب-برهیزی	-۰/۰۷	۰/۲۵**	۰/۵۰**	۰/۳۲**	۰/۰۶	۰/۴۶**	۱			
۸.خودراهبری	-۰/۲۶**	-۰/۱۸*	۰/۲۰*	-۰/۲۵**	-۰/۲۶**	۰/۳۲**	۰/۵۰**	۱		
۹.پافشاری	۰/۰۷	-۰/۰۹	۰/۰۴	۰/۱۰	۰/۰۳	۰/۳۳**	۰/۴۷**	۰/۱۷	۱	
۱۰.پاداش-وابستگی	۰/۰۳	۰/۱۳	۰/۵۰**	۰/۲۳*	-۰/۰۲	۰/۳۶**	۰/۳۸**	۰/۳۳**	-۰/۰۳	۱
۱۱.رویدادهای منفی	۰/۳۱**	۰/۲۴*	۰/۲۴*	۰/۳۶**	۰/۱۴	۰/۰۴	۰/۰۹	-۰/۱۶	۰/۰۱	۰/۲۰

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

نتایج برازندگی داده‌ها با مدل نشان داد که داده‌ها با مدل ۱ تا اندازه‌ای برازندگی دارد. مجذورخی با درجه آزادی ۸ برابر با ۷۸/۲۲ و نسبت مجذورخی بر درجه آزادی ۹/۸ به‌دست آمد. سایر شاخص‌های برازندگی عبارتند از: $CFI=0.94$, $GFI=0.88$, $NFI=0.91$. همچنین

در مدل ۲ مجذورخی با درجه آزادی ۴، برابر با ۳۵/۲۵ و نسبت مجذورخی بر درجه آزادی ۸/۸ به دست آمد. سایر شاخص‌های برازندگی عبارتند از: $GFI=0/88$ ، $GFI=0/93$ ، $CFI=0/85$.
در مدل ۳ نیز مجذورخی با درجه آزادی ۷، برابر با ۵۳/۴۳ و نسبت مجذورخی بر درجه آزادی ۷/۶ به دست آمد. سایر شاخص‌های برازندگی عبارتند از: $GFI=0/92$ ، $CFI=0/89$ ، $NFI=0/93$.
اثرات مستقیم و غیر مستقیم متغیرها در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۲: ضرایب اثر استاندارد متغیرهای برونزاد و درونزاد بر سبک‌های مقابله‌ای هیجانی

نوع سبک مقابله‌ای	رویدادهای منفی		رویدادهای مثبت		سبک‌های مقابله‌ای هیجانی		نوع سبک مقابله‌ای
	مستقیم	غیرمستقیم	مستقیم	غیرمستقیم	مستقیم	غیرمستقیم	
خشیم	-	-	۰/۳۵	-	-	-	-
ترس	-	-	۰/۲۸	-	۰/۱۶	-	-
غم	-	-	۰/۴۹	-	-	۰/۲۴	۰/۱۴
س.هیجانی	۰/۳۳	۰/۳۱	-	۰/۱۲	۰/۱۳	-	۰/۷۲
س.اجتنابی	-	-	-	۰/۳۴	۰/۳۸	۰/۳۴	-۰/۳۳
	-	-	-	-	-	-	۰/۲۴
	-	-	-	-	-	-	۰/۵۵
	-	-	-	-	-	-	۰/۷۲

س.هیجانی: سبک مقابله‌ای هیجانی، س.اجتنابی: سبک مقابله‌ای اجتنابی

ضرایب معنادار زیر خط‌دار نشان داده شده‌اند

در مدل ۱ نوجویی اثر مستقیم بر خشم دارد ($\beta = 0/221, SE = 0/05, P < 0/001$). نوجویی بر سبک مقابله‌ای هیجان‌مداری اثر مستقیم معنادار دارد ($\beta = 0/227, SE = 0/151, P < 0/001$). اثر غیر مستقیم نوجویی بر سبک مقابله‌ای هیجان‌مدار از طریق نقش میانجی خشم معنادار است ($IE_{stand} = 0/312$). مقایسه اثرهای مستقیم و غیر مستقیم استاندارد نشان می‌دهد که نوجویی بر سبک مقابله‌ای هیجان‌مدار بیشتر اثر غیر مستقیم دارد تا اثر مستقیم. در این مدل، رویدادهای منفی زندگی اثر مستقیم بر خشم دارد ($\beta = 0/349, SE = 0/030, P < 0/001$). رویدادهای منفی زندگی از طریق خشم بر سبک‌های مقابله‌ای هیجانی اثر غیر مستقیم معنادار ندارد ($p > 0/05$). اثر ساختاری مستقیم خشم بر سبک‌های مقابله‌ای هیجانی معنادار است ($p < 0/01$), $P = 0/733, SE = 0/179$. به این ترتیب، در مدل ۱، خشم در رابطه ساختاری نوجویی با سبک‌های مقابله‌ای هیجانی نقش میانجی ایفا می‌کند، اما در رابطه خودراهبری پائین و

رویدادهای منفی زندگی با سبک‌های مقابله‌ای هیجانی نقش میانجی ایفا نمی‌کند. در مدل ۲ آسیب‌پرهیزی اثر مستقیم معنادار بر عاطفه ترس ($\beta = 0/162, SE = 0/21, P < 0/001$)، و سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار دارد ($\beta = 0/381, SE = 0/163, P < 0/001$). اثر غیرمستقیم آسیب‌پرهیزی بر سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار از طریق نقش میانجی ترس ($IE_{stand} = 0/341$) معنادار است. مقایسه اثر مستقیم استاندارد با اثر غیرمستقیم استاندارد نشان می‌دهد که آسیب‌پرهیزی بر سبک مقابله‌ای اجتناب‌مداری بیشتر اثر مستقیم دارد تا اثر غیرمستقیم. هم‌چنین، رویدادهای منفی زندگی اثر مستقیم معناداری بر ترس دارد ($\beta = 0/30, SE = 0/030, P < 0/001$)، اثر غیرمستقیم رویدادهای منفی بر سبک مقابله‌ای اجتنابی از طریق ترس معنادار است ($IE_{stand} = 0/341$). عاطفه ترس بر سبک مقابله‌ای اجتنابی اثر مستقیم معنادار دارد ($\beta = 0/548, SE = 0/581, P < 0/001$). به این ترتیب، در مدل ۲، عاطفه ترس در رابطه ساختاری آسیب‌پرهیزی بر سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار، و رابطه ساختاری رویدادهای منفی زندگی با سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار نقش میانجی ایفا می‌کند. در مدل ۳ وابستگی پاداش اثر مستقیم منفی بر عاطفه غم ($\beta = -0/238, SE = 0/098, P < 0/001$)، و سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار ($\beta = -0/331, SE = 0/193, P < 0/001$) دارد. اثر غیرمستقیم وابستگی پاداش بر سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار از طریق نقش میانجی غم معنادار است ($IE_{stand} = 0/341$). مقایسه اثر مستقیم استاندارد با اثر غیرمستقیم استاندارد نشان می‌دهد که وابستگی پاداش بر سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار بیشتر اثر غیرمستقیم دارد تا اثر مستقیم. هم‌چنین، رویدادهای منفی زندگی اثر مستقیم معنادار بر غم دارد ($\beta = 0/495, SE = 0/091, P < 0/001$) دارد. اثر غیرمستقیم استاندارد رویدادهای منفی زندگی بر سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار از طریق نقش میانجی غم معنادار است ($IE_{stand} = 0/395$). به هر حال، پافشاری اثر مستقیم معنادار بر غم ندارد ($p > 0/05$). متغیر درون‌زاد غم اثر مستقیم معنادار بر سبک مقابله‌ای اجتنابی دارد ($\beta = 0/733, SE = 0/512, P < 0/001$). به این ترتیب، در مدل ۳، عاطفه غم در رابطه ساختاری وابستگی پاداش با سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار، و رابطه ساختاری رویدادهای منفی زندگی با سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار نقش میانجی ایفا می‌کند، اما در رابطه ساختاری پافشاری با سبک مقابله‌ای اجتناب‌مدار نقش میانجی ایفا نمی‌کند.

بحث و نتیجه گیری

هدف پژوهش حاضر بررسی نقش میانجی‌گری عواطف منفی در رابطه ویژگی‌های شخصیتی و رویدادهای منفی زندگی با سبک‌های مقابله‌ای در افراد دارای وابستگی به مواد بود. نتایج نشان داد که بین بعضی ویژگی‌های شخصیتی آسیب‌زا مانند نوجویی، آسیب‌پرهیزی، وابستگی به پاداش، پافشاری، خودراهبری و رویدادهای منفی زندگی با عواطف منفی و سبک‌های مقابله‌ای رابطه معنادار وجود دارد. در پژوهش حاضر بین نوجویی و رویدادهای منفی استرس-زا با خشم و سبک مقابله‌ای هیجان‌مدار رابطه مثبت و معناداری وجود داشت. بین خشم با سبک مقابله‌ای هیجان‌مداری رابطه مثبت معناداری مشاهده شد. به این معنی که افراد با ویژگی‌های شخصیتی نوجویی بالا به دلیل ویژگی خاص شخصیتی‌شان، زمانی که تحت رویداد منفی استرس‌زا قرار می‌گیرند، عاطفه منفی به‌ویژه خشم از خود نشان می‌دهند که سبک مقابله‌ای هیجان‌مدار را فرا می‌خواند. این یافته با پژوهش‌های انجام شده در این حوزه همخوانی دارد (ماجدی^۱، کولدر و استرود^۲، ۲۰۰۹، درمودی و همکاران، ۲۰۱۴، رودسری و همکاران، ۱۳۸۷، ابوالقاسمی، کیامرثی و مومنی، ۱۳۹۲). این مطالعات به وضوح رابطه بین نوجویی بالا و سبک مقابله‌ای نامناسب را مشخص کرده‌اند. افراد با ویژگی‌های شخصیتی نوجویی هیجان‌خواه، تازه‌طلب، کنجکاو و تکانشگر هستند. همچنین، این افراد مبتنی بر احساس لحظه‌ای خود تصمیم‌گیری می‌کنند و خیلی کم احتمال دارد که تصمیمات آن‌ها پایه منطقی داشته باشد. این افراد به قوانین و مقررات بی‌توجه هستند یا کمتر به آن‌ها توجه می‌کنند. هم‌چنین، افراد با ویژگی شخصیتی نوجویی در پی هیجان‌خواهی بیشتر معمولاً رفتارهای جدید و با خطر بالا را بدون هیچ تفکری انجام می‌دهند و کمتر به پیامد عمل توجه دارند. این افراد ولخرج هستند، و مدیریت ضعیفی بر اقتصاد زندگی خود دارند. به طور کلی، این افراد معمولاً عواطف منفی را تجربه می‌کنند (کلونینگر، ۱۹۸۷). البته احتمال تجربه عواطف منفی در این افراد زمانی که تحت رویداد استرس‌زای منفی قرار می‌گیرند، به مراتب بیشتر است. در چنین شرایطی، مدیریت فرد بر رفتار و تصمیمات خود ضعیف‌تر شده، به صورت آنی و تکانشی عمل می‌کنند و جهت حل مشکلات از مهارت‌های مقابله‌ای نامناسب هیجان‌مدار استفاده می‌-

کنند. در پژوهش حاضر مشخص شد که رابطه ویژگی شخصیتی نوجویی با سبک مقابله‌ای هیجان‌مدار در ضریب ساختاری غیرمستقیم، یعنی از طریق متغیر میانجی عاطفه منفی خشم، بیشتر از ضریب ساختاری مستقیم است. این بدان معناست که، افراد نوجو به دلیل ویژگی خاص شخصیتی خود، شاید با تجربه عاطفه خشم و تحت تاثیر رویداد منفی استرس‌زا، به سمت رفتارهای تازه، اکتشافی و خطرآفرین گرایش پیدا کنند و در نتیجه ممکن است مصرف مواد را تجربه کنند (ماجید و همکاران، ۲۰۰۹، رودسری و همکاران، ۱۳۸۷).

در پژوهش حاضر مشخص شد که آسیب‌پرهیزی بالا با ترس و سبک مقابله‌ای اجتنابی رابطه مثبت دارد. افراد با ویژگی شخصیتی آسیب‌پرهیزی در اغلب امور نگران پیامدهای منفی هستند، احساس خستگی و بی‌حوصلگی می‌کنند و زودرنج و احساساتی هستند. این افراد اعتماد به نفس پایینی دارند، در موقعیت‌های اجتماعی به ویژه در تعامل با افراد غریبه احساس نگرانی و ناراحتی و استرس زیادی را تجربه می‌کنند و توانایی پایینی جهت سازگاری حتی با جریان‌های عادی در زندگی خود دارند. این افراد در دنبال کردن اهداف خود ناتوان هستند. این بدان معناست که، چنین افرادی زمان مواجهه با رویداد منفی استرس‌زا، عصبی و نگران می‌شوند و اعتماد به نفس و انرژی خود را از دست می‌دهند، عاطفه منفی به‌ویژه ترس بر این افراد غالب می‌شود و شرایط را برای خود غیر قابل تحمل می‌داند (کلونینگر، ۱۹۸۷) و از ارائه راهکارهای مناسب جهت حل مسائل ناتوانند. به همین دلیل، به‌ویژه در مواجهه با رویدادهای منفی استرس‌زا، ترس و پریشانی را تجربه می‌کنند و نسبت به مشکلات، موضع عقب‌نشینی رفتاری و روانی را اتخاذ می‌کنند و از سبک مقابله‌ای اجتنابی استفاده می‌کنند که احتمال دارد افراد را به سمت مصرف مواد مخدر سوق دهد (درمودی و همکاران، ۲۰۱۴، ماجید و همکاران، ۲۰۰۹).

یکی دیگر از یافته‌های این مطالعه رابطه منفی معنادار بین وابستگی به پاداش و غم و سبک مقابله‌ای اجتنابی بود. به این معنی که افراد با ویژگی شخصیتی وابستگی به پاداش پایین، در مواجهه با رویداد منفی استرس‌زا عواطف منفی به‌ویژه غم از خود نشان می‌دهند و از راهکارهای مقابله‌ای نامناسب به‌ویژه، راهکار اجتنابی استفاده می‌کنند. یافته‌های این پژوهش، با

دیگر پژوهش‌های مرتبط در این زمینه هماهنگ است (هارن و میشل، ۲۰۰۳). افراد با ویژگی شخصیتی پاداش وابستگی پایین، بی تفاوت، منزوی، تودار و از اجتماع گریزان هستند. این افراد به احساسات دیگران بی‌اعتنا هستند، در انجام امور خودپسندانه عمل می‌کنند، به دیدگاه دیگران در مورد عملکرد خود اهمیتی نمی‌دهند، و در روابط خود ترجیح می‌دهند که تعامل احساسی نداشته باشند و از دریافت و ارائه حمایت اجتماعی گریزانند (کلونینگر، ۱۹۸۷). افراد دارای ویژگی شخصیت پاداش وابستگی پایین، در مواجهه با شرایط منفی استرس‌زا به علت حمایت اجتماعی ادراک شده پایین، دچار درماندگی، استرس، نگرانی و پریشانی و غم می‌شوند، و جهت‌رهایی از عواطف منفی تجربه شده از راهکارهای مقابله‌ای مخرب از جمله مصرف مواد استفاده می‌کنند (درمودی و همکاران، ۲۰۱۴).

در پژوهش حاضر مشخص شد که افراد با ویژگی‌های شخصیتی آسیب‌زا چنانچه تحت شرایط استرس‌زایی قرار بگیرند، عاطفه منفی غالب خود را آشکار می‌کنند که سبک مقابله‌ای خاصی را به دنبال دارد و زمینه را برای وابستگی به مواد ایجاد می‌کند. مطالعه حاضر با طرح همبستگی اجرا شد و روابط به دست آمده در مدل‌های مختلف نباید به صورت گزاره‌های علی تفسیر شوند. محدودیت دیگر این مطالعه مربوط به قلمرو مکانی این مطالعه است. مطالعه حاضر روی افراد وابسته به مواد مخدر شهرستان شاهرود و میامی اجرا شد و یافته‌ها قابل تعمیم به سایر جوامع نیست. افراد وابسته به مواد مخدر شرکت‌کننده در این مطالعه افرادی بودند که فقط مواد مخدر سنتی (تریاک و شیره) مصرف می‌کردند. پیشنهاد می‌شود پژوهشگران در مطالعات آتی مدل‌های پیشنهادی را در جوامع مختلف وابسته به مواد مخدر آزمون کنند تا شواهدی از بسط و یکپارچگی مدل‌ها- صرف‌نظر از نوع ماده مصرفی- به دست آید.

منابع

ابوالقاسمی، عباس؛ کیامرثی، آذر و مومنی، سوئیل (۱۳۹۲). مقایسه سرشت و منش در افراد معتاد به مواد مخدر و غیر معتاد. *فصلنامه اعتیادپژوهی*؛ ۲۷، ۱۲۵-۱۳۶.

اورکی، محمد؛ آذرخش، مکری و کیایی، سیدمجید (۱۳۹۲). رابطه ولع مصرف شیشه (متامفتامین)، و ویژگی‌های شخصیتی در مددجویان تحت درمان نگهدارنده با متادون. *مجله روانپزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران* ۱۳، ۱۸۶-۱۷۷.

پورشهباز، عباس (۱۳۷۲). *رابطه بین ارزیابی میزان استرس رویدادهای زندگی و تیپ شخصیتی در بیماران مبتلا به سرطان خون*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی بالینی، انستیتو روان‌پزشکی تهران، ۱۳۶-۱۴۲.

جعفرنژاد پروین (۱۳۸۲). *بررسی رابطه پنج عامل بزرگ شخصیت، سبک‌های مقابله‌ای و سلامت روان شناختی در دانشجویان کارشناسی دانشگاه تربیت معلم در سال تحصیلی ۸۳-۸۲*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد روان‌شناسی، چاپ‌نشده، دانشگاه تربیت معلم تهران.

رودسری، عباس؛ علیلو، مجید و ایرانی، سیدسجاد (۱۳۸۷). مقایسه ویژگی‌ها و اختلالات شخصیت و راهبردهای مقابله‌ای معنادار خودمعرف و گروه بهنجار. *مجله روانپزشکی بالینی ایران*، ۱۴(۳)، ۲۸۹-۲۹۷.

سادوک، بنیامین. سادوک، ویرجینیا. (۱۳۸۶). *خلاصه روان‌پزشکی*. تهران. انتشارات شهرآب. (تاریخ انتشار به زبان اصلی ۲۰۰۳).

سلمانی، بهزاد؛ حسنی، جعفر و آریاناکیا، المیرا (۱۳۹۳). بررسی نقش صفات شخصیتی (وظیفه‌شناسی، سازگاری و هیجان‌خواهی)، در رفتارهای پرخطر. *فصلنامه تازه‌های علوم شناختی*، ۱۶؛ ۱-۱۰.

کاویانی، حسین و پورناصح، مهر انگیز (۱۳۸۴). اعتبار یابی و هنجار سنجی پرسش‌نامه سرشت و منش کلونینجر در جمعیت ایرانی. *مجله دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران*، ۶۳(۲)، ۹۸-۸۹.

Alegría, A. A., Hasin, D. S., Nunes, E. V., Liu, S. M., Davies, C., & Grant, B. F. (2011). Comorbidity of generalized anxiety disorder and substance use disorders: results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *Journal of Clinical Psychiatry*, 71(9), 1187-95.

Arnau, M., Mondon, S., & Santacreu, J. (2008). Using the temperament and character inventory (TCI) to predict outcome after inpatient detoxification during 100 days of outpatient treatment. *Alcohol Alcohol*. 43(5):583-8.

Ball, S. A. (2004). *Personality traits, disorders, and substance abuse*. In R. M. Stelmack (Ed.), on the psychobiology of personality: Essays in honor of Marvin Zuckerman. New York: Pergamon.

Ball, S. A. (2005). Personality traits, problems, and disorders: Clinical applications to substance use disorders. *Journal of Research in Personality*, 39, 84-102.

Bondy, S. J. (1996). Overview of studies on drinking patterns and consequences. *Addiction*, 91, 1663-1674.

Cloninger, C. R. (1987). A systematic method for clinical description and classification of personality variants. *Genetic Psychiatry*, 44(6), 573-88.

- Colder, C. R., & Chassin, L. (1993). The stress and negative affect model of adolescent alcohol use and the moderating effects of behavioral under control. *Journal of Studies on Alcohol*, 54, 326–333.
- Cooper, M. L., Russell, M., & George, W. H. (1988). Coping, expectancies, and alcohol abuse: A test of social learning formulations. *Journal of Abnormal Psychology*, 97, 218–230.
- Cooper, M. L., Russell, M., Skinner, J. B., Frone, M. R., & Mudar, P. (2002). Stress and alcohol use: Moderating effects of gender, coping, and alcohol expectancies. *Journal of Abnormal Psychology*, 101, 139–152.
- Dermody, S.S., Cheong, J., & Munuck, S. (2013). An evaluation of the stress negative affect model in explaining alcohol use. The role of components of negative affect and coping style. *Substance use & Misuse*, 48, 297–308.
- Endler, N. S., & Parker, J. D. A. (1990). Multidimensional Assessment of Coping: A Critical Evaluation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 844–854.
- Folkman, S., & Lazarus, R. S. (1988). Coping as a mediator of emotion. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54, 466–475.
- Handley, E. D., & Chassin, L. (2008). Stress-induced drinking in parents of adolescents with externalizing symptomatology: The moderating role of parent social support. *American Journal of Addiction*, 17, 469–477.
- Haren, E., & Mitchell, C.W. (2003). Relationships between the five-factor personality model and coping styles. *Psychology and education: and interdisciplinary journal*, 40, 1, 38–49.
- Hussong, A. M., & Chassin, L. (1994). The stress-negative affect model of adolescent alcohol use: Disaggregating negative affect. *Journal of Studies on Alcohol*, 55, 707–718.
- Hussong, A. M., Hicks, R. E., Levy, S. A., & Curran, P. J. (2001). Specifying the relations between affect and heavy alcohol use among young adults. *Journal of Abnormal Psychology*, 110, 449–461.
- Le Bon, O., Basiaux, P., Streel, E., Tecco, J., Hanaka, C., & Hansenne, M. (2004). Personality profile and drug of choice; A multivariate analysis using Cloninger's TCI on heroin addicts, alcoholics, and a random population group. *Drug Alcohol Depend*, 73(2), 175–82.
- Magid, V., Colder, C.R., & Stroud, L.R. (2009). Negative affect, stress and smoking in college students: Unique associations independent of alcohol and Marijuana use. *Addictive Behaviors*, 34, 11, 973–975.
- McCreary, D. R., & Sadava, S. W. (2000). Stress, alcohol use and alcohol-related problems: The influence of negative and positive affect in two cohorts of young adults. *Journal of Studies on Alcohol*, 61, 466–474.
- Schiffer, A., Pedersen, S., Broers, H., Widdershoven, J., & Denollet J. (2008). Type-D personality but not depression predicts severity of anxiety in heart failure patients at 1-year follow-up. *Journal of Affect Disorder*, 106(1-2), 73–81.
- Sloan, F. A., Costanzo, P. R., Belsky, D., Holmberg, E., Malone, P. S., Wang, Y., & Kertesz, S. (2011). Heavy drinking in early adulthood and outcomes at midlife. *Journal of Epidemiology Community Health*, 65, 600–605.

- Watson, D., & Clark, L. A. (1992). Affects separable and inseparable: On the hierarchical arrangement of the negative affects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 489–505.
- Wills, T. A., & Shiffman, S. (1985). *Coping and substance use: A conceptual framework*. Orlando, FL: Academic Press.
- Zuckerman M. (2007). *The Sensation Seeking and Risky Behavior*. Washington DC: American Psychological Association.

Archive of SID